

ХОРАЗМ ВОҲАСИ ШАРОИТИДА РИЗАМАТ УЗУМ НАВИНИ ЕТИШТИРИШ.

Э.И. Самандаров, доц., Урганч давлат университети, Урганч
М.Қ. Каримова, 2-курс магистр, Урганч давлат университети, Урганч

Аннотация. Мақолада Ризамат ота узум навини Хоразм воҳаси ўтлоқи аллювиал тупроқлар шароитида етиштириши тасвирланган.

Калит сўзлар: узум, суғориш тизими, минерал ўғитлар сарфи, калта таёқчалар.

Аннотация. В статье описывается выращивание сорта винограда Ризамат ОТА в условиях аллювиальных почв лугов Хорезмского оазиса.

Ключевые слова: виноград, система полива, расход минеральных удобрений, короткие палочки, сбор урожая.

Annotation. The article Rizamat from uzum is a novelty of Khorezm oasis of alluvial tupraklar the conditions of the inauguration are depicted.

Keywords: grapes, irrigation system, consumption of mineral fertilizers, short sticks, making a hammock.

Мамлакатимизда қишлоқ ва сув хўжалигини ривожлантириш учун зарур иқтисодий ва ташкилий ҳуқуқий асослар яратиш бўйича кенг қўламли ишлар олиб борилмоқда. Таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва бозор муносабатлари механизмларини жорий қилишда фермер хўжалиқларига, яқка оилавий тадбиркорларга қўшимча шарт-шароитлар яратишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон ривожланаётган аграр мамлакат бўлиб, у пахта, пилла, қорақўл тери билан бир қаторда турли хил ширин шакар узумлар ва мевалар етиштириладиган диёрдир.

Мамлакатимизда узумчилик қишлоқ хўжалигининг энг қадимий ва сердаромад тармоқларидан биридир. Ўлкамизда етиштирилган узум навлари чиройлилиги, серширалилиги, хуштаъмлиги билан дунёга машҳурдир.

Мамлакатимизда узумчиликни жадал суръатлар билан тараққий этиши, қишлоқ хўжалигини, фермер хўжалиқларини яқка тадбиркорларни кун сайин ўсишига, кўпайишига ижобий таъсир қилмоқда.

Хоразм воҳаси қадимдан суғорилиб келинган ўтлоқи аллювиал ётқизик тупроқлари шароитида ток етиштириш республикамизни бошқа вилоятларига қараганда бир мунча мураккабдир. Чунки шўрланган тупроқлар шароитида узумчиликни ривожлантириш, уни ҳосилдорлигини ошириш учун алоҳида агротехнологик ишланмалар талаб қилади.

Биз тажриба олиб борган Ризамат ота узум нави Хоразм воҳаси тупроқ иқлим шароитида кенг тарқалган эмас. Шундан келиб чиққан ҳолда воҳамизда узумчиликни ривожлантириш, аҳолини узумга бўлган эҳтиёжини тўла таъминлаб,

эътиборни экспортга қаратиш ва етиштирилаётган узум ўсимлигининг ҳосилдорлигини ошириш. Сўнги йилларда узумга бўлган талаб ортиб, узум етиштириш қишлоқ хўжалигининг асосий соҳасига айланиб бормоқда, лекин шунинг эътиборида чиқармаслигимиз керакки, етиштирилаётган узум навларини қайсиларига талаб юқорилигини инобатга олиб етиштириш зарур.

Биз тажрибада олиб борган Ризамат нави бошқа навларига қараганда юқори сифатли, истеъмол қилиш ва қайта ишлаш учун мўлжалланган. Эрта ўртапишар нав ҳисобланиб, касалликларга бардошлидир. Тупи ўртача узум шингили йирик, ўртача вазни 350-400гр.

Шингили цилиндрсимон шаклда, ранги пушти йирикдир ва эти қаттиқ бўлиб, қарсиллаш хусусиятига эгадир. Меваси июл ойининг 20-кунига тўлиқ пишиб етилади.

Ризамат узум навини кенг далаларга экиш учун аввало экишга мўлжалланган ерни тайёрлаш, олдиндан кузда куртак ўрни қолдирилган ток таёкчаларини толларини кирқиб, ўрачаларга қўмиб қўйилади ва совуқ кунлардан сақланади. Баҳор келиши билан кузда тайёрлаб, қўмиб қўйилган тол таёкчаларини эгатларга уч тупдан қўмиб чиқилади ва суғориб турилади. Экилган куртак таёкчалар яхшилаб илдиз отиб

ривожлангандан кейин, куз фаслида октябрни охирларида экиш учун мўлжаллаб кўйилган дала яхшилаб текисланиб, гектарига 2000-6000 м³ сув сарфлаб шўри ювилади.

Хоразм воҳаси шароитида Ризамат узум навини 3x2-1 схемада экиш қулайроқдир. Чунки Хоразм воҳасини иқлим шароитида қиш фасли қурук совуқ, ёз фасли қурук иссиқ келади, шунинг учун узумларни иложи борича кузда тупрок билан қалин қилиб кўмиш керак.

Кўчатларни кузда экишни авфзал томони шундаки, кўчатлар кузни охираб уйкуга кетади, шу пайтда кўчириб ўтказилса, баҳорда ҳеч қандай ўзгаришсиз, стресс ҳолатга тушмасдан ривожланишда давом этади.

Узум кўчатлари октябр ойини охири, ноябр ойини бошларида ерга ўтказилади, бу иш қиш фаслининг илик кунларда ҳам давом эттирилиб, апрелгача тугалланади. Бу муддатдан кечроқ экилган узум кўчатлари яхши кўкармайди. Бундан ташқари, музлаган тупроққа, гарчи ҳаво ҳарорати 0° дан юқори бўлган тақдирда ҳам экиш тавсия қилинмайди. 60-70 см чуқурча кавлаб экилади. 3x4-1 темир устунлар(столбалар) кўмиб, чиқилиб маҳкамланиб, тросс симлар тортиб чиқилади.

Узум кўчатларини қатор бўйлаб тўғри чизиқ устига 3x2-1 схема бўйича ўтказилади. Кўчатларни қандай схемада экиш тупроқ ва иқлим шароитига, нав хусусиятига қараб белгиланади. Бунда қатор ораларини механизация ёрдамида ишлашга қулайлиги ҳам инобатга олинади. 3x2-1 схемада экилганда, 1 гектар ер майдонига 1660 туп узум кўчати экилади. Узум кўчати ўтказилаётганда нав хусусиятини назарда тутиш, яъни чангланувчи ва чанглавчи навлар (мерс, чарос, катта кўрғон) орасига аралаштириб экилиши керак.

Экилган ёш узум кўчатларини тупроғи доимо юмшоқ, бегона ўтлардан тозаланган ҳолатда бўлиши керак. Бунинг учун кўклам ва ёз ойларида қатор оралари уч-тўрт марта культивация қилинади. Кузда қатор оралари ағдарилмасдан 28-30 см чуқурликда шудгорлаб кўйилади.

Узум экилишининг биринчи йилида 8-10 маротаба, апрелда 1-2 май ва июнда 2-3 та, июлда 2-3 маротаба ва августда 2 маротаба суғорилади. Икки-уч ёшли узумлар ўсув даврида 4-6 маротаба суғорилади.

Узумларни зараркуранда ва касалликлардан сақлаш учун уларга қарши кураш чароларини кўриб борилади. Ёш узумлар қиш совуғидан шикастланмаслиги учун октябр ойида кўмилади. Бу узумлар дастлабки икки йилда кўкламда кесилади. Экилган узум кўчатлари учинчи йили ҳосилга киради. Ҳосилга кирган тоқларни парвариш қилишда ерни ишлаш асосий тадбирлардан бири ҳисобланади. Бунда асосан кузда шудгорлаш, кўклам ва ёзда культивация қилиш, қатор ораларини юмшатиб туриш керак.

Узум кўчатини яхши ривожланиши учун минерал ўғитлар ва маҳаллий гўнгни Калифорния чиволчанги ишлаши натижасида олинган биогумс қўлланиши нафақат ҳосилни кўпайтиради, балки узум сифатини ҳам яхшилайти.

Ҳосилга кирга узум кўчатларига гектарига 120 кг азот, 90 кг фосфор ва 90 кг калий солинади.

Узумдан карсилдоклигини ва темир моддасини яхшилаш мақсадида кўмир кукунини ҳар бир тупга 150 гр солиб чиқиш керак.

Узум толини яхши ривожланиб, пишиб, келгуси йили ҳосилини кўпайиши учун, ҳосили териб олингандан кейин сентябр ойида фасфорли ўғитларни, ҳар туп остига 20 см чуқурликда солиб чиқилса яхши натижа беради.

Узум бошқа меваларга қараганда қурғоқчиликка бирмунча чидамли бўлади. Аммо мўл ҳосил олиш учун меъёри бўйича суғориб туриш керак. Хоразм воҳаси шароитида узумларни 4-5 маротаба шароитга қараб суғорилади. Узумга кўп суғориш бўлмайди, агар меъёрдан ортиб кетса меваси сувли, шўртак бўлади, мазаси ва сифати бузилади.

Узумни ҳосилдарлигини юқори бўлишига, мева донасини йирик ва шодасини катта бўлишига олиб борилган тадбирлардан бири хомтак қилинишига боғлиқдир. Узумни кесишда ҳар бир тупнинггина эмас, балки ҳар бир новданинг хусусияти эътиборга олинади. Бақувват новдалар чиқариб кучли ўсадиган тупларда ҳосил новдалар ва улардаги куртаклар қолдириб кесилади. Заиф ўсадиган тупларда новдалар ва улардаги куртаклар камроқ қолдирилади. Аммо ҳаддан ташқари заифлашган тупларда бу қонидани қуллаб бўлмайди.

Узум тупида ҳосилли новдани қолдиришда бақувват ўсган новдаларни калта қолдириб кесилади. Агар кучли ўсган новдалар қисқа (тўрт беш куртакли қилиб) қолдирилса, одатда унда узум бошлари пайдо бўлмайди.

Узумда қисқа бўғим оралиқли новдалар кам ҳосилли бўлади, бундай новдаларни ҳосил новда сифатида қолдириш тавсия этилмайди. Узум гуллаш пайтида битта новдада 2 та бош узум бўлса, биттаси олиб ташланиши керак, чунки қолдирилган узум бошини катта бўлишига ва узум доналарини йирик бўлишига олиб келади. Узумда хомтак ишлари 3-4 маротаба ўтказиш керак.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. Абдуллаев Р.М., Арипов А.И., Набиев У.Я. “Сув танқислиги шароитида мева-узумдан юқори ҳосил олишда сувни тежаш технологияси” (Тавсиянома) Тошкент-2011
2. Бузин Н.Л., Пелях М.А. “Виноградство Узбекистана” Тошкент. 1956
3. Мирзаев М., Темуров Ш. “Мевачилик ва узумчилик” Тошкент. 1977
4. Мирзаев М.М., Собиров М.Қ. “Ўзбекистонда тоқчилик” Тошкент- 1979
5. Турсунов Т., Темуров Ш. “Шўр ерларда тоқ ўстириш” Тошкент. 1972
5. Рибаклов А., Гобрач И. ва бошқалар. “Ўзбекистон узумчилиги” Тошкент-1969